

Autor: Fot. Marcin Kucewicz

Pod koniec XIX stulecia postęp techniczny spowodował, że tempo przemian wyznaczała elektryfikacja.

Dziś, gdy ryzyko blackoutu wydaje się nadzwyczaj realne, a wiele samorządów (z konieczności oszczędzania) wyłącza wcześniej m.in. uliczne latarnie, tym bardziej doceniamy postęp związany z budową elektrowni. A na Mazowszu był naprawdę zdumiewający. W obliczu kryzysu energetycznego i groźby przerw w dostawie prądu, dawne dokonania robią na nas większe wrażenie. Zwłaszcza że wcale nieodległe pokolenia doświadczyły już takiej sytuacji.

RADOM

Starania władz miasta o budowę elektrowni rozpoczęły się już na początku lat 90. XIX w. W grudniu 1899 r. z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na ręce warszawskiego generała gubernatora przysłała zgoda na założenie oświetlenia elektrycznego w Radomiu. Dla elektrowni wzniesiono okazały neogotycki budynek z czerwonej cegły. Uroczysta inauguracja nastąpiła 15 marca 1901 r. o godz. 20.00, przy ówczesnej ul. Długiej 16. Wtedy to zaświeciło 58 lamp łukowych, rozmieszczonych na ulicach w odległości 44 m jedna od drugiej. Budynek przetrwał dwie wojny światowe w całkiem dobrej kondycji, jedynie zespół maszynowy wymagał uzupełnienia. W ciągu dwóch tygodni od wyzwolenia Radomia przez Armię Czerwoną w styczniu 1945 r., dzięki wysiłkowi załogi elektrowni, udało się ją uruchomić. Ciepłownia zakończyła działalność w 1998 r. W 2003 r. honorowy obywatel miasta Radomia Andrzej Wajda zaproponował, aby miasto wybudowało pawilon ekspozycyjny na potrzeby wystawy rozrastającej się kolekcji sztuki współczesnej, gromadzonej przez oddział miejscowego Muzeum im. Jacka Malczewskiego – Muzeum Sztuki Współczesnej. Znany reżyser i jego żona podarowali do zbiorów radomskiej placówki ponad 70 dzieł. Z 10 lokalizacji wybrano właśnie budynek dawnej elektrowni. Już 2

lata później Sejmik Województwa Mazowieckiego powołał nową instytucję kultury – Mazowiecki Centrum Sztuki Współczesnej Elektrownia w Radomiu.

WARSZAWA

Elektrownia miejska ruszyła w 1904 r. Lokalizacja na warszawskim Powiślu była korzystna ze względu na bliskość wody (Wisła) i śródmieścia, co wpływało na obniżenie kosztów budowy i eksploatacji sieci. Koncesjonariusz otrzymał wyłączne prawo do oświetlania miasta elektrycznością na 35 lat. Elektrownia została zbudowana jako prywatna, ale w 1937 r. przejął ją Zarząd Miasta Warszawy. Dynamiczny rozwój inwestycji przerwał wybuch wojny. Działała w okresie obrony stolicy w 1939 r. i w czasie powstania warszawskiego. Podczas okupacji ówczesny dyrektor elektrowni Stanisław Skibniewski ps. „Cubryna” zatrudniał żołnierzy podziemia, aby chronić ich przed aresztowaniem, a członkowie ruchu oporu (głównie pracownicy zakładu), niestrudzenie pracowali nad utrzymaniem zasilania miasta.

„Gdy 20 sierpnia Powiśle zostało pozbawione wody z powodu uszkodzeń sieci wodociągowej, załoga elektrowni dzięki odpowiednim zabiegom monterskim do budynku dyrekcji na Tamce, gdzie był szpital i schron skierowała wodę chłodniczą z zakładu, dopływającą tam z Wisły podziemnym przewodem. Kiedy w końcu sierpnia Niemcy zniszczyli przepompownię ścieków przy rogu Karowej i Dobrej, która ścieki przerzucała do kolektora na Krakowskim Przedmieściu obok hotelu „Bristol” i zaczęły one zatapiać piwnice Powiśla wypełnione ludźmi, w dniach 3–4 września załoga elektrowni według planu inż. Jana Chodzińskiego przystąpiła do przebijania kanału „Powiśle” i w ten sposób skierowała ścieki do kanału odprowadzającego (...)”
Marian Gajewski, „Urządzenia komunalne Warszawy. Zarys historyczny”, PIW, Warszawa 1979.1 .

Ponownie uruchomiona w kwietniu 1945 r., została zamknięta na początku lat 90. W 2015 r. prywatny inwestor podjął się rewitalizacji obiektu, który dziś pełni funkcję usługowo-handlową.

PŁOCK

Elektrownia miejska na Radziwiu została oddana do użytku w 1928 r. Dlaczego powstała akurat w tym miejscu? Bo łatwo było o wodę oraz węgiel, dostarczany kolejką wąskotorową. Energia elektryczna dotarła do kilku tysięcy płockich odbiorców. Młode państwo polskie, jako jedno z pierwszych, uznało rozwój energetyki za zagadnienie kluczowe. Płoccy energetycy wielokrotnie w trudnych sytuacjach wykazywali się szczególną odwagą. Po zajęciu miasta przez niemieckie wojsko utworzyli w miejskiej elektrowni organizację konspiracyjną. Wielu z nich, tak jak Jerzy Graczyk i Eugeniusz Topajew, poniosło dla ojczyzny najwyższą ofiarę. Płocka elektrownia pracowała do 1960 r., a w 2021 r. została wpisana do rejestru zabytków. W tym roku Samorząd Województwa Mazowieckiego podjął decyzję o dofinansowaniu remontu starej elektrowni na Radziwiu. To pierwszy krok do przywrócenia obiektu płocczanom, choć oczywiście nie w jego pierwotnym przeznaczeniu.

OSTRÓW MAZOWIECKA

Budynek przy ulicy 11 Listopada to dawna elektrownia miejska, uruchomiona w 1929 r. Podczas II wojny światowej obiekt został częściowo zburzony. Od tego czasu przestał być wykorzystywany zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem – do końca lat 80. XX w. był tylko rozdzielnią prądu. Z uwagi na rosnące potrzeby mieszkańców w zakresie kultury konieczne stało się poszukiwanie sposobu na powiększenie bazy lokalowej. Dobrym rozwiązaniem okazała się rewitalizacja istniejącego budynku – starej elektrowni. Prace remontowe trwały dwa lata, a budynek zyskał „drugie życie”. Jego konstrukcja pozwoliła na uzyskanie dwóch kondygnacji. Wyremontowany budynek starej elektrowni stanowi zaplecze dla miejskich instytucji kultury.

OSTROŁĘKA

Początki energetyki w Ostrołęce sięgają 1917 r., gdy rozpoczęto elektryfikację rejonu, co było związane przede wszystkim z przemysłem tartacznym. W okresie międzywojennym na potrzeby miasta pracowały dwie elektrownie o małej mocy. Pod koniec lat 20. jedyna wówczas elektrownia obsługiwała około 1 tys. abonentów i 5,8 tys. zainstalowanych żarówek. Dopiero w 1933 r., po wybudowaniu elektrowni o małej mocy na rzece Omulwi, dostarczano energię elektryczną przez całą dobę, a nie – jak wcześniej – jedynie w godzinach wieczornych. Poważny rozwój energetyki w tym rejonie rozpoczął się dopiero po II wojnie światowej, gdy w 1953 r. rozpoczęła się budowa elektrociepłowni w Ostrołęce. Był to pierwszy powojenny zakład przemysłowy w tym mieście, który dał początek rozwojowi przemysłu na Kurpiowszczyźnie. W krótkim czasie dziesięciotysięczne miasteczko stało się ponad pięćdziesięciotysięcznym miastem. Wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną w północno-wschodniej Polsce spowodował przystąpienie do prac nad budową Elektrowni Ostrołęka B. Po połączeniu elektrociepłowni i elektrowni powstał Zespół Elektrowni Ostrołęka. Budowa była opisywana w ówczesnej prasie pod hasłem „600 MW na 600 lat Ostrołęki”

<https://energaostroleka.pl/elektrownia/historia2> . Tematem dla przyszłych historyków będzie opisanie kulisy budowy i wyburzenia nowego bloku węglowego Ostrołęka C na początku XXI w.

NOWY DWÓR MAZOWIECKI

Klasycystyczny budynek nad Narwią, naprzeciw „Wieży Białej”, został wzniesiony przez Rosjan na przełomie XIX i XX w. lub w pierwszych latach XX w. Przetrwał I wojnę światową w całkiem dobrym stanie, jednak w niepodległej Polsce przystąpiono do modernizacji. Najprawdopodobniej wyposażenie elektrowni zostało zdemontowane lub zniszczone, ewentualnie uznano je za przestarzałe i niewystarczająco wydajne na potrzeby wojska i miasta, ponieważ w hali głównej elektrowni wykonano fundamenty pod nowe urządzenia. Elektrownia Centralna „Narew” została poświęcona i uroczystie otwarta w 1924 r. Dostarczała ona prąd dla całego Modlina. Zarząd nad nią pełnił Batalion Maszynowy Saperów, a następnie Szkoła Saperów w Modlinie. Elektrownia funkcjonowała do połowy lat 50. ub.w.

Tomasz Śmietanka, radny województwa mazowieckiego (sejmikowy klub KO)

Blisko dwie dekady temu, aby móc we właściwy sposób pokazać zasoby Muzeum Sztuki Współczesnej w Radomiu, zdecydowano o adaptacji budynku starej elektrowni miejskiej. Przy wsparciu finansowym Samorządu Województwa Mazowieckiego stworzono nową przestrzeń dla artystów sztuki współczesnej. Czas pokazał, jak ważna była to inwestycja zarówno dla miasta, jak i regionu.

Elektrownia w Płocku została oddana do użytku w 1928 r.

Fot. Dariusz Ossowski

Po II wojnie światowej elektrownia Powiśle została odbudowana, a jej teren powiększony.

Fot. NAC

Dawna elektrownia została zrewitalizowana i w dalszym ciągu służy mieszkańcom Ostrowi, choć już w innym charakterze...

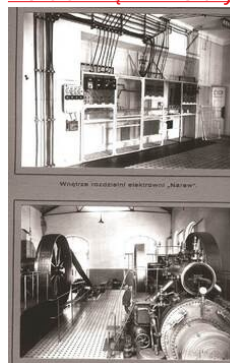
FOT. ARCH. POLONA.PL, SYGN. DŻS XII 8B/P.11/73

W 1904 r. ruszyła budowa elektrowni na Powiślu

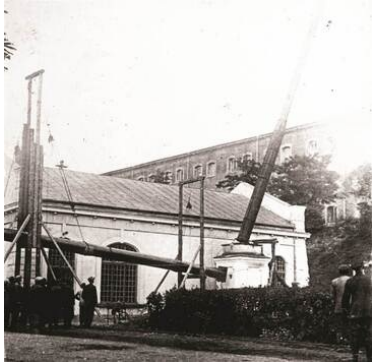
FOT. NAC/ARCHIWUM FOTOGRAFICZNE STEFANA RASSALSKIEGO, SYGN. 3/27/0/-/326

Elektrownię w Twierdzy Modlin uruchomiono w 1924 r.

FOT. ZE ZBIORÓW FUNDACJI NASZA HISTORIA

Budynek Elektrowni Centralnej „Narew

FOT. ZE ZBIORÓW FUNDACJI NASZA HISTORIA

Industrialny obiekt na płockim Radziwiu jest obecnie zabytkiem.

Fot. Dariusz Ossowski

W 1929 r. powstaje elektrownia miejska w Ostrowi Mazowieckiej

FOT. ARCH. POLONA.PL, SYGN. DŻS XII 8B/P.11/73

UWAGA

Informacje opublikowane przed 1 stycznia 2021 r. dostępne są na stronie archiwum.mazovia.pl